

MARCIN BORYS

PARAFIA JAKO PRZESTRZEŃ AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ POLSKICH IMIGRANTÓW

Z ŻYCIA MUZYCZNEGO POLONII CHICAGOWSKIEJ DO ROKU 1914

Mimo że zróżnicowana, chociażby ze względu na warunki, w których może się odbywać, działalność kulturalna stanowi istotny aspekt aktywności środowisk polonijnych funkcjonujących w różnych krajach świata. W poszczególnych skupiskach, często w związku z oddolnymi inicjatywami, tworzone są polonijne chóry, zespoły śpiewacze, grupy taneczne, kapele i zespoły muzyczne. Pozwalają one trwać w poczuciu przynależności do polskiego narodu, zachować tożsamość, sięgnąć do korzeni¹. Jak dowodzą liczne przykłady, polscy imigranci również w przeszłości ochoczo angażowali się w rozmaite przedsięwzięcia o kulturalnym i artystycznym charakterze.

Artykuł poświęcony został zagadnieniu działalności kulturalnej podejmowanej przez polskich imigrantów, którzy jako swoje miejsce do życia w ostatnich dekadach XIX i pierwszych latach XX wieku wybrali miasto Chicago, stanowiące największe skupisko Polaków w Stanach Zjednoczonych. Uwagę skierowano na szczególną rolę, jaką w zakresie inicjowania aktywności kulturalnej, rozwijania i podtrzymywania jej odgrywały zakładowe przez Polaków parafie rzymskokatolickie. Struktury te stanowiły przestrzeń umożliwiającą imigrantom bierne uczestnictwo w kulturze, ale również dawały szansę i angażowały do czynnego partycypowania w niej. Tekst koncentruje się na muzyce, jednej z dwóch, obok teatru amatorskiego, form wyrazu artystycznego najczęściej spotykanej i cieszącej się też największym

---

Dr MARCIN BORYS – Muzeum Okręgowe w Tarnowie; e-mail: martin.borys@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0581-4260>.

¹ A. BONUSIAK, *Działalność folklorystyczna środowisk polskich za granicami. Studium przypadków*, [w:] *Co trzeci lipiec naszym sercem bije... Światowe Festiwale Polonijnych Zespołów Folklorystycznych w Rzeszowie 1969-2019*, red. A. Bonusiak, Rzeszów: Zimowit 2019, s. 11-13.

zainteresowaniem². Główne źródło informacji stanowiły albumy i książki pamiątkowe wydawane przez parafie przy okazji obchodzonych przez nie jubileuszy³.

Niejednokrotnie już opisywanym i bezspornym pozostaje fakt, iż parafie etniczne zajmowały miejsce szczególne w życiu polskich imigrantów. Przed wszystkim zabezpieczały potrzeby religijne. Pełniły również funkcje społeczne, dawały szansę zdobycia wykształcenia, wpływały na podtrzymanie dawnych tradycji i zwyczajów, na kształtowanie świadomości narodowej, m.in. poprzez demokratyzację imigrantów, przygotowywały ich do życia w amerykańskim społeczeństwie⁴. Polacy chętnie włączali się w tworzenie parafii, przekazywali środki na ich funkcjonowanie i rozwój. Dowodem na to była stale rozrastająca się sieć polskich wspólnot. Do 1899 r. na terenie Chicago powstało 16 polskich parafii rzymskokatolickich. Do końca 1914 r., a więc czasu, kiedy wraz z wybuchem Wielkiej Wojny zahamowany został szeroki strumień imigrantów do tej pory napływających do USA z ziem polskich, ich liczba wzrosła do ponad trzydziestu⁵.

Za pierwszego polskiego muzyka w Chicago Mieczysław Haiman uznawał skrzypka Sylwestra Lawinskiego, począwszy od około 1866 r., przez wiele lat, prowadzącego sklep muzyczny przy State Street⁶.

---

² Inspiracją do przygotowania artykułu był referat wygłoszony przeze mnie podczas konferencji: „Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych formą aktywności kulturalnej środowisk polonijnych – ich rola w kształtowaniu wizerunku oraz promocji Polski”, która odbyła się w Rzeszowie w dniach 18-19 listopada 2022 r. Temat działalności kulturalnej polskich parafii w Chicago, w znacznie węższym zakresie, był już przeze mnie poruszany w artykule: M. BORYS, *Kulturalne aspekty działalności polskich parafii rzymskokatolickich w Chicago w XIX stuleciu*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2013, nr 5-6, s. 237-252.

³ Pomimo rozmaitych mankamentów wydawnictwa te pozostają niekiedy jedynymi źródłami odnoszonymi się do początków poszczególnych wspólnot parafialnych. Na ich przydatność w badaniach nad dziejami polskich parafii w USA zwracali uwagę m.in. ks. Roman Nir (R. NIR, *Źródła do historii Polonii*, Orchard Lake 1982, s. 92-94), a niedawno Maria Anna Furtak (M.A. FURTAK, *Księgi jubileuszowe polskich parafii w Stanach Zjednoczonych jako źródło do badań naukowych*, „Studia Polonijne” 40(2019), s. 195-208).

⁴ W ostatnich latach na temat znaczenia polskich parafii w Stanach Zjednoczonych pisał m.in. A. WALASZEK, *Kościół, etniczność, demokratyzacja – parafie polonijne w USA (1854-1930)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2015, z. 1(155), s. 5-66.

⁵ Bardziej szczegółowo: M. BORYS, *Kształtowanie się sieci polskich parafii etnicznych w Chicago do końca XIX wieku*, [w:] *Polacy w Chicago. Doświadczenie imigranta: integracja, izolacja, asymilacja*, red. A. Walaszek, Warszawa: Muzeum Historii Polski 2020, s. 11-48.

⁶ M. HAIMAN, *The Poles in Chicago*, [w:] *Poles of Chicago 1837-1937. A History of One Century of Polish Contribution to the City of Chicago, Illinois*, oprac. L.T. Zglenicki, Chicago: Polish Pageant 1937, s. 8. Rok 1860 jako datę rozpoczęcia działalności przez Lawinskiego podaje: H.M. GLOMSKI, *Contribution of Americans of Polish Ancestry to the Development of Music in Chicago*, [w:] tamże, s. 56.

Początki muzyki w polskich parafiach były zazwyczaj związane z kościelnymi organistami. To oni odgrywali niebagatelną rolę w funkcjonowaniu, szczególnie w pierwszych latach istnienia, wielu społeczności parafialnych. Przede wszystkim swoją grą wzbogacali liturgię. Jednocześnie szeroko angażowali się w życie poszczególnych wspólnot, zyskując sobie dużą popularność. Nierzadko byli pierwszymi (i często jedynymi) nauczycielami w parafialnych szkołach, ucząc m.in. czytania, pisania oraz śpiewu⁷. Pozostając w parafii przez wiele lat, piastowali inne odpowiedzialne funkcje⁸. Przyczyniali się do podniesienia kultury muzycznej – inspirowali do działania oraz włączali się w organizację towarzystw i zespołów muzycznych, nie raz samemu stając na ich czele. Zdarzały się sytuacje, kiedy kandydata na stanowisko organisty poszukiwano jeszcze przed wybudowaniem kościoła. W parafii Najświętszej Marii Panny Anielskiej, w której do poświęcenia świątyni doszło 10 grudnia 1899 r., wyboru muzyka dokonano drogą korespondencyjną kilka miesięcy wcześniej, w lipcu 1899 r. Został nim Ludwik Jankowski, który przeniósł się do Chicago z Albany w stanie Nowy Jork⁹.

---

⁷ Sytuacja, w której łączono obie funkcje, miała miejsce również na ziemiach polskich. Na terenie zaboru pruskiego seminaria nauczycielskie przygotowywały do pracy tak przyszłych nauczycieli, jak i organistów. J. MIĄSO, *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: PWN 1970, s. 112-115. Od początku XIX wieku organiści byli silnie obecni w szkołach parafialnych funkcjonujących na terenie Galicji. Na początku drugiej połowy stulecia w diecezji tarnowskiej ponad połowa, a od lat 60. XIX wieku ponad 60% kadry pedagogicznej szkół parafialnych było jednocześnie organistami. R. PELCZAR, *Miejsce duchowieństwa rzymskokatolickiego i służby kościelnej wśród kadry nauczycielskiej szkół ludowych Galicji w latach 1774-1873*, „Nasza Przeszłość” 2018, t. 129, s. 161, 163. Z czasem znaczenie organistów w edukacji polonijnych dzieci i młodzieży zmalało, zaś decydującą rolę w tym zakresie zaczęły odgrywać siostry zakonne. W przypadku polskich parafii funkcjonujących w Chicago były to głównie przedstawicielki zakonu School Sisters od Notre Dame, felicjanki, nazaretanki oraz zakonnice School Sisters of St. Francis. M. BORYS, *Działalność żeńskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii chicagowskiej (1874-1899)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2018, nr 1(167), s. 219-239.

⁸ Organista w kościele Świętej Trójcy w czasach tzw. bezkrólewia (przed formalnym utworzeniem parafii) – Jan Knietz był jednocześnie zakrystianem, a od 1906 r. również sekretarzem parafii. G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie. Dzieje kościoła pw. Świętej Trójcy w Chicago*, Poznań: Wydawnictwo Agape 2007, s. 49-50, 61; *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy w Chicago, III. z okazji 25tej rocznicy otwarcia kościoła przez J. Em. Ks. Kar. F. Satollego delegata papieskiego 1893-1918*, Chicago [1918], s. 41.

⁹ W 1908 r. Jankowskiego zastąpił Antoni Wiedemann, po którym w 1910 r. obowiązki przejął Józef Małek (do 1914 r.). *1899-1924 Pamiątka Srebrnego Jubileuszu Parafii Najśw. Marji Panny Anielskiej*, [b.m.d.w.], s. 24, 37-47, 50, 52, 75.

STANISŁAWOWO

Najstarszą parafią utworzoną przez polskich imigrantów w Chicago była parafia św. Stanisława Kostki, powszechnie zwana Stanisławowem. Założona w 1867 r. w północno-zachodniej części miasta, była przez długi czas wspólnotą największą, a przy tym, za sprawą ks. Wincentego Barzyńskiego (proboszcz w latach 1874-1899) i innych członków zgromadzenia zmarłych wstawienników, najsilniej oddziałującą na polską społeczność metropolii¹⁰.

Początki parafii to jednocześnie początki chóru parafialnego¹¹. W 1875 r. jego dyrygentem został Andrzej Kwasigroch¹², który łączył tę funkcję z obowiązkami kościelnego organisty (pozostawał nim przez przeszło 46 lat)¹³. Pod koniec XIX wieku do Chóru św. Stanisława Kostki miało należeć około 300 wykonawców, skupionych w poszczególnych jego sekcjach. Najczęściej występowały one niezależnie od siebie – na określonych mszach odbywających się w kościele¹⁴. Do wspólnych występów Chóru dochodziło w trakcie najbardziej doniosłych uroczystości – wydarzeń ważnych dla całej chicagowskiej Polonii (np. obchodów stulecia uchwalenia Konstytucji 3 maja – 1891; „Dnia Polskiego” podczas wystawy światowej World Columbian Exposition – 1893)¹⁵.

¹⁰ M. BORYS, *Zmarłych wstawienników i początki polonijnego Chicago*, [w:] *Diaspora polska w Ameryce Północnej*, red. R. Raczyński, K.A. Morawska, Gdynia: Muzeum Emigracji 2018, s. 180-191.

¹¹ Ksiądz Wacław Kruszką jako datę powstania chóru wskazał rok 1872. W. KRUSZKA, *Historia Polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. 4, Milwaukee 1905, s. 49.

¹² Andrzej J. Kwasigroch ur. 20 października 1855 r. w Cękynie w Prusach Zachodnich. Gry na organach uczył się u swojego kuzyna nauczyciela-organisty w Byszewie. W 1872 r. wraz z rodzicami wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Po przybyciu do Chicago wstąpił do Chóru św. Stanisława Kostki. Był m.in. jednym z organizatorów oraz dyrygentem muzyki i śpiewu istniejącego w parafii Kółka Dramatycznego, współzałożycielem, a w latach 1882-1884 kasjerem Towarzystwa św. Cecylii, współzałożycielem Dworu Pułaskiego (1895 r.). Zmarł 16 sierpnia 1926 r. *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii Świętego Stanisława Kostki w Chicago, Illinois. 1867-1917*, [Chicago 1917], s. 136, 150, 235.

¹³ *Diamond Jubilee 1867-1942 St. Stanislaus Kostka Church*, [b.m.d.w.], s. 77. Przed Kwasigrochem organistą na Stanisławowie miał być muzyk nazwiskiem Wiland. Zob. *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 234. Część autorów wymienia również Piotra Kiołbassę. (H.M. GLOMSKI, *Contribution of Americans*, 56; V. GRANACKI, *Chicago's Polish Downtown*, Charleston: Arcadia Publishing 2004, s. 93), a także Antoniego Małłkę (A. WALASZEK, *Antoni Matlek (1851-1917) działacz Polonii amerykańskiej: muzyk i polityk*, „Studia Polonijne” 30(2009), s. 374).

¹⁴ *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 128; W. KRUSZKA, *Historia Polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. 9, Milwaukee 1906, s. 244.

¹⁵ *Program Wspólnego Obchodu Narodowego Stuletniej Roczniczy ogłoszenia Konstytucji 3-go Maja w dniach 3-go, 4-go, 5-go Maja w w. Hali polskiej w Chicago Ill., przy ulicy Bradley, blisko*

Członkami Chóru św. Stanisława były osobistości tak znane w muzycznym środowisku chicagowskiej Polonii, jak: Emil Wiedemann, Róża Kwasigroch¹⁶, Władysław Barwig¹⁷, Jan Czekąła, Jan Kondziorski czy Jan Nering¹⁸. Wieloletnią członkinią Chóru była jego pierwsza solistka – Agnieszka Nering, artystka śpiewająca sopranem o rozległej skali, gruntownie wykształcona muzycznie, jedna z najpopularniejszych gwiazd polskich w USA. Poza Chórem należała ona do Kółka Dramatycznego oraz innych towarzystw działających na Stanisławowie i poza parafią (m.in. Chicago Musical Art. Society); aktywnie włączała się w akcje dobroczynne. Realizowała się w pracy pedagogicznej prowadząc własną Szkołę Śpiewu Artystycznego¹⁹.

6 sierpnia 1882 r. grupa śpiewaków założyła w parafii św. Stanisława Kostki Towarzystwo św. Cecylii. Jego celem miało być upowszechnianie muzyki liturgicznej w trakcie nabożeństw. Pierwszym jego prezesem został Franciszek Monka²⁰. Do 1914 r. funkcję tę pełniło jeszcze pięć innych osób, z których najdłużej, bo ponad 20 lat Jan Czekąła – wieloletni członek komitetu parafialnego (od 1896 r.), radny szesnastej dzielnicy (wardy) miasta

---

Noble, „Dziennik Chicagoski” 1891, nr 104, s. 2; 7-my Października 1893 r. – „Dzień polski” w Chicago, „Dziennik Chicagoski” 1893, nr 234, s. 2; V. GRANACKI, *Chicago's Polish*, s. 112.

¹⁶ Róża (Rozalia) Kwasigroch była córką Piotra Kiołbassy – jednej z najbardziej znanych i wpływowych osobowości chicagowskiej Polonii (m.in. radnego, a od 1891 r. skarbnika miasta). Śpiewu uczyła się u znakomitych śpiewaków operowych, w tym: Marceliny Sembrich-Kochańskiej i Edwarda Reszke. Przez wiele lat była solistką w kościele katedralnym Najświętszego Imienia Jezus w Chicago (Holy Name Cathedral). H.M. GŁOMSKI, *Contribution of Americans*, s. 60.

¹⁷ Władysław Barwig ur. 1 grudnia 1857 r. w Lipce w powiecie złotowskim. Do Chicago przybył w 1881 r. Pracował jako majster murarski. W 1897 r. objął stanowisko sekretarza parafii. Poza Chórem należał do: Kółka Dramatycznego (m.in. prezes i kasjer), Towarzystwa św. Cecylii (sekretarz, wiceprezes), a także Klubu Obywatelskiego im. Tadeusza Kościuszki. *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 255-256.

¹⁸ Jan Nering ur. 5 grudnia 1871 r. w Szonowie w Prusach Zachodnich. W 1872 r. wraz z rodzicami trafił do USA. Od dziecka związany z parafią św. Stanisława Kostki; wychowanek tamtejszej szkoły. Zatrudniony w chicagowskim Postal Telegraph and Cable Company. Należał m.in. do komitetu parafialnego, Kółka Dramatycznego, Towarzystwa św. Cecylii. 22 czerwca 1892 r. zawarł związek małżeński z Agnieszką Wojtalewicz. Zmarł w roku 1964. *Złoty Jubileusz Polskiej Parafii*, s. 85.

¹⁹ Agnieszka Nering (z d. Wojtalewicz) ur. w 1876 r. w Chicago. W młodości związana z kościołem Świętej Trójcy – uczennica tamtejszej szkoły podstawowej i średniej (Akademia Najświętszej Rodziny). Pierwsze kroki w śpiewie stawiała pod kierunkiem Antoniego Małka. W 1909 r. z wyróżnieniami ukończyła Chicago Musical College. Kształciła się w Berlinie, odwiedziła również inne europejskie ośrodki kulturalne. *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 85, 323; N. KUNKA, *The Amateur Theatre Among the Poles*, [w:] *Poles of Chicago 1837-1937*, s. 69.

²⁰ *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 150; ANDREA SSND, *The Societies of St. Stanislaus Kostka Parish, Chicago*, „Polish American Studies” 9(1952), nr 1-2, s. 34.

Chicago (1911-1912), należący poza Towarzystwem i Chórem Parafialnym do Kółka Dramatycznego oraz innych organizacji (m.in. prezes Towarzystwa Budowniczo-Pożyczkowego Pułaskiego)²¹.

ANTONI MAŁŁEK I DZIAŁALNOŚĆ MUZYCZNA NA TRÓJCOWIE

W odległości zaledwie kilkuset metrów od kościoła św. Stanisława Kostki znajdowało się serce innej, przy tym niezwykle ważnej w kontekście dziejów chicagowskiej Polonii wspólnoty – kościół parafialny pw. Świętej Trójcy. Formalnie parafia ta została utworzona w roku 1893, jednak zabiegi ukierunkowane na jej usamodzielnienie się sięgały dwóch dekad wstecz – do czasów, kiedy trójcowski kościół, wzniesiony w 1873 r., funkcjonował jako filia najstarszej polskiej parafii w mieście.

Ośrodek na Trójcowie, podobnie jak parafia św. Stanisława Kostki, stanowił jedno z najważniejszych centrów życia kulturalnego polskich imigrantów w Chicago. Parafia mogła pochwalić się bogatą tradycją muzyczną. Realizacja kolejnych, i co trzeba podkreślić licznych, przedsięwzięć i inicjatyw w tym zakresie była zasługą przede wszystkim jednego człowieka. Antoni Małłek, bo o nim mowa, określany był niejednokrotnie „Nestorem pieśni polskiej” w Ameryce. Urodził się w 1851 r. Pochodził z Ogorzelin (ówczesne Prusy Zachodnie). Jego ojciec – Stanisław był muzykiem i organistą. Nastoletni Antoni był przez pewien czas jego pomocnikiem. Chcąc uniknąć służby wojskowej przybył do USA (1871). Od początku zaangażowany był w sprawy kościoła Świętej Trójcy, osobiście zabiegał o utworzenie wokół niego parafii. Był dyrektorem i nauczycielem w szkole parafialnej (1880-1889), organistą (1880-1889; 1893-1916), kompozytorem, autorem śpiewników, redaktorem i wydawcą dedykowanego miłośnikom muzyki czasopisma „Ziarno” (od 1886 r.). Niemal do swojej śmierci (4 lutego 1917) kształtował scenę muzyczną na Trójcowie. Był patriotą, zaangażowanym w sprawy narodowe, aktywnym działaczem Związku Narodowego Polskiego²².

Dysponując doświadczeniem w prowadzeniu Chóru św. Stanisława Kostki, Antoni Małłek przejął w 1880 r. opiekę nad chórem działającym przy kościele Świętej Trójcy. Został on utworzony w 1877 r., a jego założycielem

²¹ *Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii*, s. 84.

²² Informacje na podstawie: G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 48-49; *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy*, s. 68; A. WALASZEK, *Antoni Małłek*, s. 373-377; W. KRUSZKA, *Historia Polska w Ameryce*, t. 4, s. 52.

był organista i nauczyciel, prywatnie młodszy brat Antoniego – Konstanty²³. Pierwotnie zespół prezentował kilka mszy, jego członkowie wykonywali także utwory solo i w duetach²⁴. Z biegiem lat repertuar chóru, obejmujący zarówno kompozycje o charakterze religijnym, jak i patriotycznym, znacznie się rozrósł²⁵. Były wśród nich dzieła m.in.: Ignacego Dobrzyńskiego, Józefa Elsnera, Karola Kurpińskiego i Stanisława Moniuszki²⁶.

28 września 1883 r. z inspiracji Antoniego Małłka założone zostało Towarzystwo Śpiewu Świętej Trójcy, kładące w swej działalności nacisk na śpiew chórny. W lutym 1885 r. przy udziale Towarzystwa wydano pierwszy zeszyt zbioru „Pieśni Polskich”. Niemal od początku swojego istnienia jego członkowie włączali się także w działania na rzecz trójcowskiego kościoła. Z czasem punkt ciężkości ich aktywności przesunął się w kierunku bratniej pomocy (od 1886 r. jako grupa nr 35 ZNP), co ostatecznie, w 1893 r., doprowadziło do podjęcia decyzji o zaprzestaniu publicznych występów²⁷.

Blisko pięć lat po Towarzystwie Śpiewu Świętej Trójcy, ponownie przy udziale Antoniego Małłka, zorganizowano przy kościele kolejne dwa towarzystwa koncentrujące swoją aktywność na sprawach muzyki.

8 kwietnia 1888 r. utworzono Towarzystwo Śpiewu Panien „Wanda”, na którego czele stanęła Anna Blaszkowa²⁸. Jego członkinie, wśród których znalazły się tak znane polskie artystki jak Jadwiga Smulska i Agnieszka Nering, przygotowywały wieczorki wokalne, koncerty, operetki, aktywnie zaznaczały swoją obecność w trakcie wydarzeń parafialnych oraz odbywających się poza parafią²⁹. W 1913 r. z okazji 25-lecia działalności Towarzystwo przygotowało wielki koncert (8 kwietnia), na którym wykonano utwór „Wanda”,

---

²³ Konstanty Małłek ur. 26 lipca 1855 r. w Wałdowie. Do USA, ściągnięty przez brata, przybył w 1873 r. A. WALASZEK, *Antoni Mallek*, s. 374. Zaangażowany w rozwój muzyki na Trójcowie, w schyłkowym okresie probostwa ks. Dominika Majera (sprawował urząd w latach 1874-1878) był również organistą w chicagowskiej parafii św. Wojciecha. Jego następcami na Wojciechowie byli: organista nazwiskiem Wróblewski, F. Żabka, a od 1885 r. Franciszek Byrgier. *Pamiętnik Złotego Jubileuszu Parafii Świętego Wojciecha*, Chicago 1924, s. 5.

²⁴ *Dzieje parafii św. Trójcy. 1873-1898. Na pamiątkę 25-letniego jubileuszu założenia parafii św. Trójcy*, Chicago 1898, s. 93.

²⁵ W latach 1889-1893 miała nastąpić przerwa w działalności Chóru. Tamże; *Pamiętnik Złotego Jubileuszu Kapłaństwa Wielebnego ks. Kazimierza S. Sztuczki, C.S.C. Proboszcza Parafii Świętej Trójcy w Chicago, Illinois, Dnia 20-go lipca, 1941*, [Chicago 1941], s. 34.

²⁶ *Dzieje parafii św. Trójcy*, s. 94.

²⁷ Tamże, s. 76-78.

²⁸ *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy*, s. 231.

²⁹ Tamże; *Dzieje Parafii Św. Trójcy*, s. 96-97; G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 167.

skomponowany na tę okazję przez Antoniego Małką – dyrygenta grupy³⁰. Towarzystwo działało przez ponad 50 lat³¹.

Zaledwie kilka miesięcy po Towarzystwie Śpiewu Panien „Wanda” – 3 lipca 1888 r., zawiązał się Chór Chopina³². Jeszcze tego samego roku wystąpił on podczas obchodów kolejnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego³³. Dużą aktywność grupy dało się zaobserwować w latach 90. XIX wieku. W 1893 r. uświetnił on m.in. uroczystości związane z wizytą na Trójcowie abp. Francesco Satollego (5 czerwca)³⁴, natomiast w 1895 r. dał występy podczas poświęcenia pierwszego budynku szkoły Świętej Trójcy, obchodów rocznicy wybuchu powstania styczniowego oraz obchodów stulecia trzeciego rozbioru Polski³⁵. Pierwszym prezesem Chóru Chopina był Szczepan Tercezowski. Co warte odnotowania, w latach 1892-1893 na czele zespołu stał Jan F. Smulski – działacz Polonii chicagowskiej, adwokat i bankier (założyciel North Western Trust and Savings Bank – 1906)³⁶.

Wraz z ustaniem działalności Chóru Chopina jego dotychczasowi członkowie powołali do życia nową organizację – Towarzystwo Śpiewu Fryderyka Chopina (4 sierpnia 1897 r.). Powstało ono „[...] w celu uprawy i podniesienia śpiewu narodowego, pieśni religijnych i w ogóle sztuk polskich, aby przez to podtrzymać ducha narodowego polskiego w naszym młodym pokoleniu, uszlachetnić młodzież naszą i ustalić ją w wierze praojców naszych [...]”³⁷. Swój repertuar prezentowało zarówno w trakcie uroczystości kościelnych, jak i świeckich wydarzeń o patriotycznym charakterze. W 1898 r. do Towarzystwa należała blisko setka osób. Na czele jego zarządu stał Stanisław Małek, dyrygentem był Antoni Małek³⁸.

Towarzystwo Śpiewu Fryderyka Chopina (od 1897 r.), podobnie jak powstałe wcześniej Towarzystwo Śpiewu Panien „Wanda” (od 1893 r.) oraz Chór Chopina, należało do Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce³⁹.

³⁰ *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy*, s. 231.

³¹ G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 165.

³² Data utworzenia Chóru Chopina za: *Dzieje Parafii Św. Trójcy*, s. 97. Czerwiec 1888 r. wskazuje z kolei: *35-ta rocznica Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce. Dnia 12, 13 października r. 1924 Chicago, Illinois*, Chicago [1924], s. 15. Tak również – 11 czerwca 1888 r.: A. WALASZEK, *Antoni Małek*, s. 376.

³³ *35-ta rocznica*, s. 21.

³⁴ G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 223.

³⁵ *Pamiętnik Złotego Jubileuszu Kapłaństwa*, s. 35-37, 44.

³⁶ Tamże, s. 36; *35-ta rocznica*, s. 21; G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 52.

³⁷ *Dzieje parafii św. Trójcy*, s. 97.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże, s. 96-97.

Początki tej organizacji nierozdzielnie związane były z parafią Świętej Trójcy. Wśród inicjatorów powołania Związku do życia był Antoni Małek oraz inni członkowie Chóru Chopina. Posiedzenie komitetu, na którym podjęto uchwałę o jego organizacji, odbyło się 4 grudnia 1888 r. Wśród chórów założycieli, obok Chóru Chopina – funkcjonującego w Związku jako chór I – znalazły się również: Chór „Harmonia” z Milwaukee (chór II) oraz Chór „Harmonia” z LaSalle (chór III)⁴⁰. Pierwszy zjazd Związku Śpiewaków Polskich został zwołany do Chicago 13 maja 1889 r. Na czele wybranego wówczas zarządu organizacji stanął Konstanty Małek, generalnym dyrygentem został Antoni Małek⁴¹. Celem Związku było koordynowanie działalności funkcjonujących w USA polskich chórów i zespołów śpiewaczych oraz umożliwienie im współpracy. Związek wspierał powstawanie nowych grup, organizował występy oraz konkursy wokalne. Dewizą stowarzyszenia było hasło: „Przez pieśń do serca, przez serce do Ojczyzny”⁴².

Przełom XIX i XX wieku zaowocował na Trójcowie powstaniem kolejnych grup śpiewaczych, przy których organizacji udział miał Antoni Małek. 14 września 1900 r. założony został Chór Panien Królowej Jadwigi, a nieco ponad 2 lata później, 2 stycznia 1903 r. Chór Męski św. Trójcy. Pierwszy z nich powstał w celu przygotowania młodych dziewcząt do przyszłego uczestnictwa w chórach dla dorosłych, jednocześnie by wzbudzać wśród nich zainteresowanie polskimi pieśniami oraz repertuarem liturgicznym. Poprzez pożyteczne zagospodarowanie wolnego czasu miał je ustrzec przed niebezpieczeństwem, za jaki postrzegano udział w innych, obcych i bezwyznaniowych organizacjach. Chór liczył początkowo 38 członkiń, a na jego pierwszą prezeskę wybrana została Wanda Praska⁴³. Druga z wymienionych grup – Chór Męski św. Trójcy, powołany został do życia dla „[...] uprawy i pielęgnowania śpiewu kościelnego, pieśni religijnych i pieśni narodowych polskich”⁴⁴. Początkowo liczył 18 czynnych śpiewaków, a jego prezesem był Antoni Małek⁴⁵.

Ostatnią przed 1914 r. próbę utworzenia grupy śpiewaczej podjęto w parafii na początku roku 1913. Był nią Chór Dziewic św. Trójcy, którego

---

⁴⁰ 4 grudnia, jako datę spotkania organizacyjnego podają za: *35-ta rocznica*, s. 17. Ksiądz Wacław Kruszkowski wskazuje dzień 29 listopada 1888 r. W. KRUSZKA, *Historia Polska w Ameryce*, t. 4, s. 50.

⁴¹ *35-ta rocznica*, s. 17.

⁴² A. WALASZEK, *Antoni Małek*, s. 371-372.

⁴³ *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy*, s. 232.

⁴⁴ Tamże, s. 228.

⁴⁵ Tamże.

członkiniami zostały panny należące uprzednio do Towarzystwa Serca Maryi. Ich działalność skupiała się na śpiewie „godzinek” oraz innych pieśni kościelnych⁴⁶.

Poza informacjami dotyczącymi funkcjonujących grup muzycznych, albumy pamiątkowe parafii Świętej Trójcy (czego często brakuje w wydawnictwach innych parafii) dostarczają także mniej lub bardziej szczegółowe opisy rozmaitych wydarzeń i uroczystości, w trakcie których występy muzyczne zajmowały istotne miejsce.

Podczas imienin proboszcza – ks. Kazimierza Sztuczki, zorganizowanych na fali entuzjazmu związanego z uzyskaniem zgody na utworzenie parafii, a obchodzonych 4 marca 1894 r., przygotowano program składający się aż z 47 numerów. Ponad dwutysięczna publiczność zgromadzona w sali Walsh’a mogła podziwiać obok odegranych scen komediowych, deklamacji i powinnowań również występy śpiewacze, wykonania fortepianowe i orkiestrowe⁴⁷.

„Srebrne gody”, faktycznie oznaczające 25-lecie powstania kościoła Świętej Trójcy, obchodzone były na Trójcowie w dniach 5-7 czerwca 1898 r. Podczas uroczystej sumy odprawionej przez prowincjała zgromadzenia Świętego Krzyża Jana Zahma CSC, kierowany przez Antoniego Małłka kościelny Chór Świętej Trójcy przy akompaniamencie orkiestry wykonał utwór „Messa Pastorale” Louisa Lambilotta⁴⁸.

W 1904 r. występy Chóru oraz solistów uświetniły kolejną wizytę kard. Francesco Satollego, niezwykle przychylnego parafii dostojnika kościelnego⁴⁹. 25 listopada 1909 r. Trójcowo odwiedził z kolei bp Paweł Rhode – pierwszy biskup polskiego pochodzenia w USA. Duchowny dokonał poświęcenia nowych organów, zbudowanych kosztem 10 tys. dolarów przez organmistrza Louisa van Dintera z Mishawaka, Indiana. W części muzycznej uroczystości wystąpili soliści, m.in. Jadwiga Smulska, Helena i Ludwika Kempskie, partie organowe wykonywali Antoni Małłek oraz K. Hansen. Nie mogło zabraknąć również Chóru Świętej Trójcy⁵⁰. Złożony z członków wszystkich chórów istniejących w parafii, mógł liczyć w tym czasie więcej niż 200 wykonawców⁵¹.

⁴⁶ Tamże, s. 231; G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 167.

⁴⁷ *Pamiętka Złotego Jubileuszu Kapłaństwa*, s. 36; G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 234-235.

⁴⁸ *Pamiętka Złotego Jubileuszu Kapłaństwa*, s. 44.

⁴⁹ *Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy*, s. 35.

⁵⁰ Tamże, s. 48.

⁵¹ Tamże, s. 52; G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 167.

POZOSTAŁE PARAFIE

Liczba inicjatyw i przedsięwzięć muzycznych w dwóch położonych w bezpośrednim sąsiedztwie parafiach – św. Stanisława Kostki, a w jeszcze większym stopniu Świętej Trójcy sprawiała, że to właśnie w ich okolicy, określanej jako Polish Downtown, było muzyczne serce Polonii chicagowskiej⁵². Chóry oraz różnego rodzaju towarzystwa koncentrujące się na przygotowywaniu i prezentowaniu popisów wokalnych powstawały jednak również w innych parafiach.

Dwa chóry, tj. Chór św. Cecylii oraz Chór św. Jadwigi „[...] rozwinęły się bardzo prędko i wczesnie wzniosły się na stopień znacznej doskonałości” w parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, funkcjonującej na dalekim południu Chicago⁵³. Urządzały koncerty śpiewacze, zapisując na swoim koncie występy m.in. z Różą Kwasigroch, Agnieszką Nering i Jadwigą Smulską. W bliżej nieokreślonym czasie w parafii miał działać męski Chór św. Cecylii⁵⁴. Także na Niepokalanowie 28 września 1896 r. utworzone zostało Towarzystwo Śpiewu im. Bolesława Dembińskiego. Jego członkowie swoje umiejętności prezentowali podczas własnych występów, jak również w trakcie parafialnych uroczystości i obchodów o charakterze patriotycznym. Pierwszym prezesem Towarzystwa został Franciszek Rajkiewicz, dyrygentem zaś Stanisław Bieganowski⁵⁵.

Powszechnie znany wśród Polaków zamieszkujących Chicago był Chór działający przy parafii św. Jadwigi. Został on założony w styczniu 1889 r., niedługo po zorganizowaniu wspólnoty. Jego pierwszym dyrygentem był

---

⁵² Warto odnotować, że przy ulicy Milwaukee istniał od 1906 r. sklep muzyczny oraz wydawnictwo specjalizujące się w publikowaniu nut oraz sztuk teatralnych, prowadzone przez Władysława H. Sajewskiego. G. POTACZAŁA MChR, *Polacy na Trójcowie*, s. 53.

⁵³ Wiadomości o obu, jednak bez dat ich powstania, możemy znaleźć w księdze pamiątkowej wydanej na okoliczność złotego jubileuszu parafii. *Złoty Jubileusz Parafii Niepokalanego P.N.M.P. w South Chicago, Illinois. Księga Pamiątkowa*, Chicago 1932, [s. 12]. Być może chóry te powstały już w latach 80. XIX wieku. Ślady działalności muzycznej na Niepokalanowie w tym czasie możemy znaleźć w najstarszym, pochodzącym z 1885 r., sprawozdaniu rocznym parafii, przechowywanym w Archiwum Archidiecezji Chicagowskiej. W znajdującym się w nim zestawieniu wydatków wspólnoty pod pozycją: „organista, chór” figuruje kwota 485 dolarów. Archdiocese of Chicago’s Joseph Cardinal Bernardin Archives and Records Center, Archdiocese of Chicago. Annual Report 1885-86, Box: sygn. ADMN/PO170/115, s. 52. Album wydany z okazji diamentowego jubileuszu parafii podaje z kolei, że pierwszy chór powstał w niej dopiero w 1897 r. Por. *1882-1957 Diamond Jubilee Immaculate Conception B.V.M. Parish. 2944 East 88th Street, Chicago 17, Illinois*, [b.m.d.w.], s. 142.

⁵⁴ *Złoty Jubileusz Parafii Niepokalanego P.N.M.P. w South Chicago*, [s. 12].

⁵⁵ Tamże, [s. 54].

organista Michał Fornalewski. Tuż po reorganizacji zespołu, na początku 1896 r., funkcję tę pełnił Stanisław Bieganowski, jednak jeszcze w tym samym roku (sierpień) zastąpił go dyrygent i kompozytor Emil Wiedemann⁵⁶. To właśnie z nim Chór św. Jadwigi odnosił swe największe sukcesy. Na emeryturę Wiedemann przeszedł dopiero w roku 1950⁵⁷.

Franciszek Daniel, organista i przez długi czas po zorganizowaniu (blisko 8 lat) jedyny nauczyciel przykościelnej szkoły, jako pierwszy stanął na czele chóru w parafii św.św. Piotra i Pawła⁵⁸. Zespół ten zorganizowany został w roku 1895. Pierwotnie nie mógł się pochwalić większymi osiągnięciami, na co wpływ miał brak głosów męskich. W 1904 r. Daniela zastąpił Feliks Pawłowski, wcześniej pracujący w Lemont, Illinois. Częste zmiany na stanowisku kościelnego organisty, mające miejsce w latach 1906-1907, nie pozostały bez wpływu również na chór i poziom prezentowanych przezeń wykonania⁵⁹. Stabilizację przyniosło dopiero objęcie posady przez Aleksandra Karczyńskiego – 5 kwietnia 1907 r.⁶⁰ Karczyński dokonał reorganizacji zespołu poprzez ułożenie dla niego konstytucji, zgodnie z którą przyjął on nazwę: „Towarzystwo Chóru parafialnego pod wezwaniem św. Cecylii, patronki muzyki kościelnej, przy kościele św. Piotra i Pawła w Chicago, Ill.”. Jeszcze w 1907 r. grupa wystąpiła podczas uroczystości poświęcenia nowego kościoła św.św. Piotra i Pawła przez abp. Jamesa Edwarda Quigleya. W kolejnych latach repertuar Chóru św. Cecylii powiększył się o nowe utwory, w tym

⁵⁶ *Złoty Jubileusz Parafii św. Jadwigi*, Chicago 1938, [s. 50].

⁵⁷ Emil Wiedemann ur. 10 marca 1862 r. w miejscowości Skórcz w Prusach Zachodnich. Podstaw muzyki uczył się u Franciszka Hermańczyka – nauczyciela i organisty w Gniewie. Mając 20 lat przybył do Chicago. Zamieszkał na terenie parafii św. Stanisława Kostki. W 1886 r. podjął pracę organisty w parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w South Chicago. Zanim związał się z parafią św. Jadwigi był kolejno organistą w Buffalo, ponownie w chicagowskiej parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny oraz, wyrosłej z niej, parafii św. Michała Archanioła. Tworzył własne kompozycje oraz angażował się w rozmaite inicjatywy muzyczne. Zmarł 20 maja 1957 r. *Emil Wiedemann*, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 39, s. 2; 1888-1963 *Diamond Jubilee St. Hedwig Parish*, [Chicago 1963], s. 106.

⁵⁸ *Album Pamiątkowe z okazji Srebrnego Jubileuszu 1895-1920 Parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Chicago, Illinois*, [b.m.d.w.], [s. 16]; *Kościół p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła*, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 65, s. 9.

⁵⁹ Po Feliksie Pawłowskim organistą był Litwin S. Pacewicz, następnie krótko, bo do końca 1906 r. Stanisław Nowakowski. Przez kolejne trzy miesiące parafię doraźnie wspierał Franciszek Chojnacki. *Album Pamiątkowe*, [s. 58].

⁶⁰ Aleksander Karczyński ur. 20 lutego 1882 r. w Pelplinie w Prusach Zachodnich. Kształcił się w Collegium Marianum w Pelplinie, następnie w rządowym gimnazjum w Chełmnie. Należał do Filomatów Pomorskich, za co w 1901 r. został skazany na karę pozbawienia wolności, którą odbył w więzieniu w Tazewie. Od 1902 r. studiował w Królewskiej Akademii Muzycznej w Monachium. Do USA przybył w 1907 r. Tamże, [s. 54].

m.in. msze autorstwa Michaela Hallera i Ludwiga Ebnera oraz mniejsze utwory: offertoria, motety, psalmy, nieszpory i hymny⁶¹.

Pierwszym zespołem wokalnym, który powstał w parafii św. Jacka, był Chór św. Wojciecha, założony 22 października 1896 r.⁶² Przeznaczony był dla dorosłych parafian, w odróżnieniu od utworzonego w roku następnym (1897) dziecięcego Chóru św. Cecylii. Organizatorem obu był, pełniący funkcję organisty, brat Wojciech Góralski, zmartwychwstaniec⁶³. Chór św. Wojciecha przygotowywał przedstawienia, koncerty oraz wieczorki wokально-muzyczne. Jego członkowie niejednokrotnie także wspierali parafię materialnie. Dwukrotnie – po raz pierwszy krótko po zorganizowaniu, ponownie w 1902 r. – zdołali zebrać środki finansowe na zakup organów do kościoła. W pierwszym przypadku było to 400, w drugim 1500 dolarów. Zespół ufundował również wiszący świecznik (1899) oraz baldachim do procesji. Źródła informują ponadto o założeniu przez Chór biblioteki dla młodzieży (1899), a także o wsparciu przezeń budowy nowej plebanii (300 dolarów, 1901 r.)⁶⁴. Ciekawą inicjatywą Chóru św. Wojciecha okazał się konkurs ogłoszony w 1906 r. w związku z dziesięcioleciem zespołu. Do udziału w nim zaproszono polskich kompozytorów pracujących zarówno w Ameryce, jak i w Europie, których zadaniem miało być skomponowanie jubileuszowej kantaty⁶⁵. Pierwsze miejsce i nagrodę w wysokości 100 dolarów komisja konkursowa, na czele której stanął Feliks Borowski – dyrektor Chicago Musical College, postanowiła przyznać Feliksowi Nowowiejskiemu. Ze względu na wysoki poziom artystyczny przesłanych utworów zdecydowano się przyznać również kolejne nagrody, które otrzymali: Ludomir Michał Rogowski z Warszawy (30 dolarów) oraz kompozytor a zarazem wieloletni organista katedry w Lublinie Władysław Brankiewicz (20 dolarów)⁶⁶. Nadesłane utwory wzbo-

⁶¹ Tamże, [s. 56, 58, 60, 62, 64].

⁶² Od 1915 r. jako Chór św. Jacka. *Golden Jubilee 1894-1944 St. Hyacinth Church*, Chicago 1944, s. 58.

⁶³ Tamże, s. 22, 46, 58, 64; B. LEŚ, *Kościół w procesie asymilacji Polonii amerykańskiej. Przemiany funkcji polonijnych instytucji i organizacji religijnych w środowisku Polonii chicagowskiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1981, s. 196.

⁶⁴ *Golden Jubilee 1894-1944 St. Hyacinth Church*, s. 22, 25-26, 46, 58; *Kościół p. w. św. Jacka w Avondale*, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 23, s. 9.

⁶⁵ *Konkurs*, „Dziennik Chicagoski” 1906, nr 124, s. 5.

⁶⁶ *Rozstrzygnięcie konkursu Chóru św. Wojciecha w Avondale*, „Dziennik Chicagoski” 1907, nr 56, s. 8; *Jeszcze o konkursie Chóru św. Wojciecha w Avondale*, „Dziennik Chicagoski” 1907, nr 57, s. 8. Postać W. Brankiewicza przybliża: K. RZEPECKI, *Działalność muzyczna Władysława Brankiewicza (1853-1929)*, [w:] *Twórczość kompozytorów słowiańskich I połowy XX wieku. Zagadnienia wybrane*, red. K. Krzymowska-Szacoń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 73-83.

gaciły bibliotekę muzyczną Chóru, a w późniejszym czasie były prezentowane publiczności parafii św. Jacka⁶⁷. W styczniu 1912 r. organistą i dyrygentem Chóru św. Wojciecha został Józef Karol Borowiński⁶⁸.

Szczęśny Zahajkiewicz, świetnie zorientowany w kwestii funkcjonowania polskich wspólnot w Chicago, informował w 1897 r., iż obok już wymienionych, chóry istniały w tym czasie także w parafiach: św. Wojciecha, św. Józafata, Najświętszej Marii Panny Nieustającej Pomocy, św. Kazimierza oraz św. Jana Kantego (dwa chóry – Chór św. Grzegorza oraz Chór św. Agnieszki kierowane przez dyrygenta nazwiskiem Kwasieński)⁶⁹.

Liczne przytoczone wcześniej przykłady (poczynając od parafii św. Stanisława Kostki) potwierdzają, iż parafialne chóry powstawały najczęściej (choć nie zawsze) wraz z samą parafią bądź wkrótce po jej utworzeniu. Do nielicznych przypadków, kiedy było inaczej, należała parafia św. Stanisława Biskupa i Męczennika, której początki sięgały 1893 r., a Chór św. Cecylii został w niej założony dopiero w roku 1903⁷⁰. Na zależność związaną z równoczesnym zakładaniem chórów parafialnych wraz organizacją samej wspólnoty zwracał uwagę m.in. autor albumu pamiątkowego wydanego z okazji srebrnego jubileuszu parafii św.św. Apostołów Piotra i Pawła: „Jedną z pierwszych czynności zakładającego nową parafię proboszcza jest zazwyczaj zorganizowanie chóru parafialnego, który by mu godnie przy nabożeństwach sekundował i śpiewem swoim chwałę Bożą w nowo założonej kolonii głosił i szerzył”⁷¹. Sytuacja ta powtarzała się w parafiach utworzonych w późniejszym

⁶⁷ Po raz pierwszy kantatę Nowowiejskiego Chór św. Wojciecha wykonał podczas wizyty w parafii św. Jacka bp. Pawła Rhode, co miało miejsce 19 października 1908 r. Podczas tej samej uroczystości można było usłyszeć także konkursowe utwory autorstwa Mieczysława Żukowskiego oraz Władysława Brankiewicza. *Z parafii św. Jacka w Avondale*, „Dziennik Narodowy” 1908, nr 239, s. 5. Utwór Brankiewicza miał zabrzmieć również podczas koncertu zorganizowanego w parafii św. Stanisława Kostki, w którym chóry parafii św. Jacka i św. Jadwigi wspólnie wystąpiły na rzecz budowy kaplicy w Domu Starców św. Józefa prowadzonego w Avondale przez siostry franciszkanki błogosławionej Kunegundy (22 października 1911). *Notatki Reportera*, „Dziennik Chicagoski” 1911, nr 229, s. 8.

⁶⁸ *Golden Jubilee 1894-1944 St. Hyacinth Church*, s. 46, 58.

⁶⁹ S. ZAHAJKIEWICZ, *Księża i Parafie Polskie w Stanach Zjednoczonych Pół. Am.*, Chicago 1897, s. 37, 49, 54, 81, 86, 89. W 1910 r. chórami w parafii św. Jana Kantego kierował organista nazwiskiem Nowicki. Zob. *Illustrowana Historia Parafii św. Jana Kantego w Chicago, Illinois*, Chicago 1910, [s. 34].

⁷⁰ Jego dyrygentem został organista Franciszek Pawłowski. Za swoją pracę pobierał początkowo 15, a od 1905 r. 30 dolarów miesięcznej pensji. W 1913 r. zastąpił go syn – Franciszek Pawłowski jr. *Golden Jubilee 1893-1943 St. Stanislaus B. & M. Church*, [b.m.d.w.], s. 28, 30; *St. Stanislaus Bishop & Martyr Church: 75th Anniversary 1893-1968*, oprac. M.N. Starzynski, Chicago: Walsworth 1968, s. 33-34.

⁷¹ *Album Pamiątkowe*, [s. 56].

czasie. Tak było w przypadku parafii św. Jana Bożego i zorganizowanego w niej Chóru Młodszego św. Jadwigi (1907)⁷². Podobnie we wspólnocie Najświętszego Serca Pana Jezusa, gdzie w 1910 r. zawiązano Chór św. Cecylii⁷³. W ustanowionej w tym samym roku parafii św. Marii Magdaleny pierwszy chór uformowano już w roku 1911. Działał on pod kierunkiem organisty Waltera Maniszewskiego⁷⁴. W parafii św. Wacława, której początki sięgały 1912 r., chór, na którego opiekunkę wybrano patronkę śpiewu, chórzystów i organistów – św. Cecylię, utworzono 18 lutego 1913 r.⁷⁵ 25 pańien skupiał pierwszy, powstały jeszcze w 1913 r. chór w parafii św. Heleny. Stały charakter miała jednak dopiero grupa funkcjonująca pod nazwą Chóru św. Heleny, która zainaugurowała działalność w roku następnym. Organistami na Helenowie byli w tym czasie Jakub Netzel (1913) i Ignacy Smykowski (1914)⁷⁶.

ZAKOŃCZENIE

W odróżnieniu od przedstawicieli wielu społeczności imigranckich, Polacy nie przywiązywali dużej wagi do muzyki instrumentalnej⁷⁷. Cieszył ich przede wszystkim sam śpiew, a przekazywane za jego pośrednictwem treści stanowiły dodatkową wartość. Takiej roli nie odgrywał akompaniament. Analizując księgi jubileuszowe polskich parafii pod kątem inicjatyw i realizacji muzycznych podejmowanych w poszczególnych wspólnotach, można zauważyć, iż, nie wliczając działalności organistów, koncentrują się one przede wszystkim na chórach i innych zespołach śpiewaczych – ich funkcjonowaniu i osiągnięciach. Niekiedy przytaczają przykłady uroczystości, w których uczestniczyły, czy sukcesów będących ich udziałem. Rzadko kiedy można natrafić natomiast na informacje o towarzyszących im występach instrumentalnych, np. uczestnictwie orkiestr⁷⁸. Niemal całkowity brak w nich

⁷² *St. John of God Church 1907-1958 Golden Jubilee*, [b.m.d.w.], s. 59.

⁷³ *Sacred Heart Church 50th Anniversary*, [b.m.d.w.], s. 50.

⁷⁴ *Saint Mary Magdalene 1910-1960*, [b.m.d.w.], bs.

⁷⁵ *St. Wenceslaus Parish Golden Jubilee 1912-1962*, Chicago [b.d.w.], s. 50.

⁷⁶ *Parish Golden Jubilee 1913-1963. Dedication St. Helen's Church. December 20 1964*, [b.m.d.w.], s. 65.

⁷⁷ A. POSERN-ZIELIŃSKI, *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Ossolineum 1982, s. 145.

⁷⁸ Orkiestry uczestniczyły np. w obchodach „Dnia Polskiego” w trakcie World Columbian Exposition w 1893 r. Zob. *7-my Października 1893 r.*, s. 2.

również szczegółów działalności podobnych grup⁷⁹. Dla amatorów, a tacy angażowali się przede wszystkim w działania muzyczne wspólnot parafialnych, śpiew był bowiem bardziej dostępny niż gra na instrumentach. Ta ostatnia wymagała od wykonawców odpowiednich zdolności, długotrwałej nauki i ćwiczeń, a także, co ważne, dostępu do instrumentów, które były drogie, a tym samym słabo osiągalne dla znacznej części mających ograniczone możliwości finansowe imigrantów.

Duża liczba powstających i funkcjonujących, często zresztą z powodzeniem, parafialnych chórów i towarzystw śpiewaczych, daje jednak wyraźne świadectwo, iż sama muzyka zajmowała ważne miejsce w życiu Polaków przybywających do Chicago. Nie brak było wspólnot, w których funkcjonowało kilka zespołów przeznaczonych dla różnych grup wiernych – mężczyzn, kobiet, młodzieży oraz dzieci. Ich poziom artystyczny był zróżnicowany, uzależniony od możliwości wokalnych ich członków. W działalność tego typu angażowali się zarówno parafianie bez większego doświadczenia muzycznego, jak i, szczególnie w przypadku najbardziej znanych i najaktywniejszych grup, osoby o dużym talencie mające odpowiednie przygotowanie, często angażujące się w wiele podobnych inicjatyw (zarówno muzycznych, jak i teatralnych).

Wykonania organowe oraz wokalne uatrakcyjniły i pozwalały w pełni przeżywać msze św. oraz inne nabożeństwa. Urządzane popisy śpiewacze, zarówno solistów, jak i chórów, wieczorki wokalne czy koncerty zapewniały z kolei rozrywkę oraz dawały możliwość obcowania z kulturą. W wielu przypadkach generowały także dochód, którym wspierano parafie (pieniądze przeznaczano na inwestycje czy spłatę zadłużenia) lub działania dobroczynne. Organizowane występy niemal zawsze były oczekiwane i cieszyły się dużym zainteresowaniem publiczności⁸⁰.

W repertuarze grup parafialnych prócz kompozycji o religijnym charakterze, znajdowały się m.in. pieśni patriotyczno-wojskowe oraz polskie utwory

⁷⁹ Wyjątek stanowi orkiestra chłopięca działająca w parafii św. Jana Kantego. O jej istnieniu wspominał Szczęsny Zahajkiewicz, *Księża i Parafie Polskie*, s. 86. Orkiestra miała istnieć przy tamtejszym Towarzystwie św. Stanisława Kostki. *Pamiętnik Złotego Jubileuszu Parafii św. Jana Kantego w Chicago, Illinois 1893-1943*, [Chicago 1943], bs.

⁸⁰ Odmienne sytuacje zdarzały się rzadko. Przykład takiej dostarcza parafia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. W 1900 r., po zainstalowaniu w kościele nowych organów, podjęto próbę zorganizowania w nim dużego koncertu. Propozycja ta spotkała się jednak ze sprzeciwem grupy parafian, którzy uznali ją za profanację. Jak głosiła plotka, wśród oburzonych wiernych mieli być nawet tacy, którzy grozili podłożeniem pod kościół dynamitu. Ostatecznie koncert odbył się. O ile miejscowi wierni nie dopisali, wśród obecnych miało znaleźć się wielu słuchaczy z innych parafii. *Złoty Jubileusz Parafii Niepokalanego P.N.M.P. w South Chicago*, bs.

popularne. Znanie melodie, bliskie sercu słowa tekstów wykonywanych pieśni i piosenek wywoływały u imigrantów silne emocje. Kierowały ich myśli ku przeszłości i rodzinnej wsi pozostawionej gdzieś daleko. Definiując przyczynę powstawania grup muzycznych, autorzy ksiąg jubileuszowych parafii niejednokrotnie zauważali, iż powstawały one w celu: „podniesienia i uprawy” śpiewu tak kościelnego, jak i narodowego – polskiego, podtrzymania, szczególnie wśród młodzieży „ducha narodowego”, „ustalenia ducha patriotycznego praojców” itp.⁸¹ Podobnych stwierdzeń nie brakowało. Muzyka stanowiła element przekazu międzypokoleniowego, transmisji dziedzictwa kulturowego. Miała wpływ na kształtowanie polskiej tożsamości – „krzewienie ducha polskości” i patriotyzmu wśród imigrantów.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Archdiocese of Chicago's Joseph Cardinal Bernardin Archives and Records Center, Archdiocese of Chicago. Annual Report 1885-86, Box: sygn. ADMN/PO170/115.

Prasa

7-my Października 1893 r. – „Dzień polski” w Chicago, „Dziennik Chicagoski” 1893, nr 234, s. 1-2.

Emil Wiedemann, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 39, s. 2.

Jeszcze o konkursie Chóru św. Wojciecha w Avondale, „Dziennik Chicagoski” 1907, nr 57, s. 8.

Konkurs, „Dziennik Chicagoski” 1906, nr 124, s. 5.

Kościół p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 65, s. 9.

Kościół p. w. św. Jacka w Avondale, „Dziennik Chicagoski” 1922, nr 23, s. 9.

Notatki Reportera, „Dziennik Chicagoski” 1911, nr 229, s. 8.

Program Wspólnego Obchodu Narodowego Stuletniej Rocznicy ogłoszenia Konstytucji 3-go Maja w dniach 3-go, 4-go, 5 go Maja w w. Hali polskiej w Chicago Ill., przy ulicy Bradley, blisko Noble, „Dziennik Chicagoski” 1891, nr 104, s. 2.

Rozstrzygnięcie konkursu Chóru św. Wojciecha w Avondale, „Dziennik Chicagoski” 1907, nr 56, s. 8.

Z parafii św. Jacka w Avondale, „Dziennik Narodowy” 1908, nr 239, s. 5.

Księgi jubileuszowe

1882-1957 Diamond Jubilee Immaculate Conception B.V.M. Parish. 2944 East 88th Street, Chicago 17, Illinois, [b.m.d.w.].

1888-1963 Diamond Jubilee St. Hedwig Parish, [Chicago 1963].

---

⁸¹ Prócz już przywoływanych fragmentów, tak również w charakterystykach m.in. Towarzystwa Śpiewu Panien „Wanda” (*Dzieje Parafii Św. Trójcy*, s. 94) i Towarzystwa Śpiewu im. Bolesława Dembińskiego (*Złoty Jubileusz Parafii Niepokalanego P.N.M.P. w South Chicago*, [s. 54]).

- 1899-1924 Pamiątka Srebrnego Jubileuszu Parafji Najśw. Marji Panny Anielskiej, [b.m.d.w.].
- 35-ta rocznica Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce. Dnia 12, 13 października r. 1924 Chicago, Illinois, Chicago [1924].
- Album Pamiątkowe z okazji Srebrnego Jubileuszu 1895-1920 Parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Chicago, Illinois, [b.m.d.w.].
- Diamond Jubilee 1867-1942 St. Stanislaus Kostka Church, [b.m.d.w.].
- Dzieje parafii św. Trójcy. 1873-1898. Na pamiątkę 25-letniego jubileuszu założenia parafii św. Trójcy, Chicago 1898.
- Golden Jubilee 1893-1943 St. Stanislaus B. & M. Church, [b.m.d.w.].
- Golden Jubilee 1894-1944 St. Hyacinth Church, Chicago 1944.
- Illustrowana Historya Parafii św. Jana Kantego w Chicago, Illinois, Chicago 1910.
- Pamiątka Złotego Jubileuszu Kapłaństwa Wielebno ks. Kazimierza S. Sztuczki, C.S.C. Proboszcza Parafii Świętej Trójcy w Chicago, Illinois, Dnia 20-go lipca, 1941, [Chicago 1941].
- Pamiętnik Parafii Świętej Trójcy w Chicago, Ill. z okazji 25tej rocznicy otwarcia kościoła przez J. Em. Ks. Kar. F. Satollego delegata papieskiego 1893-1918, Chicago [1918].
- Pamiętnik Złotego Jubileuszu Parafii św. Jana Kantego w Chicago, Illinois 1893-1943, [Chicago 1943].
- Pamiętnik Złotego Jubileuszu Parafji Świętego Wojciecha, Chicago 1924.
- Parish Golden Jubilee 1913-1963. Dedication St. Helen's Church. December 20 1964, [b.m.d.w.].
- Sacred Heart Church 50th Anniversary, [b.m.d.w.].
- Saint Mary Magdalene 1910-1960, [b.m.d.w.].
- St. John of God Church 1907-1958 Golden Jubilee, [b.m.d.w.].
- St. Stanislaus Bishop & Martyr Church: 75th Anniversary 1893-1968, oprac. M.N. Starzynski, Chicago: Walsworth 1968.
- St. Wenceslaus Parish Golden Jubilee 1912-1962, Chicago, [b.d.w.].
- Złoty Jubileusz Najstarszej Polskiej Parafii Świętego Stanisława Kostki w Chicago, Illinois. 1867-1917, [Chicago 1917].
- Złoty Jubileusz Parafii Niepokalanego P.N.M.P. w South Chicago, Illinois. Księga Pamiątkowa, Chicago 1932.
- Złoty Jubileusz Parafii św. Jadwigi, Chicago 1938.

Opracowania

- ANDREA SSND, The Societies of St. Stanislaus Kostka Parish, Chicago, „Polish American Studies” 9(1952), nr 1-2, s. 27-37.
- BONUSIAK A., Działalność folklorystyczna środowisk polskich za granicami. Studium przypadków, [w:] Co trzeci lipiec naszym sercem bije... Światowe Festiwale Polonijnych Zespołów Folklorystycznych w Rzeszowie 1969-2019, red. A. Bonusiak, Rzeszów: Zimowit 2019, s. 11-39.
- BORYS M., Działalność żeńskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii chicagowskiej (1874-1899), „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2018, nr 1(167), s. 219-239.

- BORYS M., Kształtowanie się sieci polskich parafii etnicznych w Chicago do końca XIX wieku, [w:] Polacy w Chicago. Doświadczenie imigranta: integracja, izolacja, asymilacja, red. A. Walaszek, Warszawa: Muzeum Historii Polski 2020, s. 11-48.
- BORYS M., Kulturalne aspekty działalności polskich parafii rzymskokatolickich w Chicago w XIX stuleciu, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2013, nr 5-6, s. 237-252.
- BORYS M., Zmartwychwstańcy i początki polonijnego Chicago, [w:] Diaspora polska w Ameryce Północnej, red. R. Raczyński, K.A. Morawska, Gdynia: Muzeum Emigracji 2018, s. 169-197.
- FURTAK M.A., Księgi jubileuszowe polskich parafii w Stanach Zjednoczonych jako źródło do badań naukowych, „Studia Polonijne” 40(2019), s. 195-208.
- GŁOMSKI H.M., Contribution of Americans of Polish Ancestry to the Development of Music in Chicago, [w:] Poles of Chicago 1837-1937. A History of One Century of Polish Contribution to the City of Chicago, Illinois, oprac. L.T. Zglenicki, Chicago: Polish Pageant 1937, s. 55-65.
- GRANACKI V., Chicago's Polish Downtown, Charleston: Arcadia Publishing 2004.
- HAIMAN M., The Poles in Chicago, [w:] Poles of Chicago 1837-1937. A History of One Century of Polish Contribution to the City of Chicago, Illinois, oprac. L.T. Zglenicki, Chicago: Polish Pageant 1937, s. 1-10.
- KRUSZKA W., Historia Polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie), t. 4, Milwaukee 1905.
- KRUSZKA W., Historia Polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie), t. 9, Milwaukee 1906.
- KUNKA N., The Amateur Theatre Among the Poles, [w:] Poles of Chicago 1837-1937. A History of One Century of Polish Contribution to the City of Chicago, Illinois, oprac. L.T. Zglenicki, Chicago: Polish Pageant 1937, s. 67-90.
- LEŚ B., Kościół w procesie asymilacji Polonii amerykańskiej. Przemiany funkcji polonijnych instytucji i organizacji religijnych w środowisku Polonii chicagowskiej, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1981.
- MIĄSO J., Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych, Warszawa: PWN 1970.
- NIR R., Źródła do historii Polonii, Orchard Lake 1982.
- PELCZAR R., Miejsce duchowieństwa rzymskokatolickiego i służby kościelnej wśród kadry nauczycielskiej szkół ludowych Galicji w latach 1774-1873, „Nasza Przyszłość” 2018, t. 129, s. 149-180.
- POSERN-ZIELIŃSKI A., Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej, Wrocław: Ossolineum 1982.
- POTACZAŁA G. MChR, Polacy na Trójcowie. Dzieje kościoła pw. Świętej Trójcy w Chicago, Poznań: Wydawnictwo Agape 2007.
- RZEPECKI K., Działalność muzyczna Władysława Brankiewicza (1853-1929), [w:] Twórczość kompozytorów słowiańskich I połowy XX wieku. Zagadnienia wybrane, red. K. Krzymowska-Szacoń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 73-83.
- WALASZEK A., Antoni Małek (1851-1917) działacz Polonii amerykańskiej: muzyk i polityk, „Studia Polonijne” 30(2009), s. 371-377.
- WALASZEK A., Kościół, etniczność, demokratyzacja – parafie polonijne w USA (1854-1930), „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2015, z. 1(155), s. 5-66.
- ZAHAJKIEWICZ S., Księża i Parafie Polskie w Stanach Zjednoczonych Pół. Am., Chicago 1897.

PARAFIA JAKO PRZESTRZEŃ AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ
POLSKICH IMIGRANTÓW
Z ŻYCIA MUZYCZNEGO POLONII CHICAGOWSKIEJ DO ROKU 1914

Streszczenie

Artykuł ukazuje formy aktywności kulturalnej polskich imigrantów, dla realizacji których przestrzenią pozostawały polskie parafie rzymskokatolickie licznie powstające i funkcjonujące w Chicago. Uwaga została w nim skupiona na aspektach związanych z życiem muzycznym miejscowej Polonii w okresie od chwili zorganizowania pierwszej polskiej parafii etnicznej w mieście – parafii św. Stanisława Kostki (1867) do roku 1914. Wraz z tworzeniem się wspólnot zawiązywano w nich rozmaite organizacje i instytucje parafialne o społeczno-kulturalnym charakterze. Były to między innymi chóry oraz zespoły śpiewacze koncentrujące się na upowszechnianiu muzyki zarówno religijnej, jak i świeckiej. Inspiratorami ich powstania byli często kościelni organiści. Wykonawcy skupieni w tych grupach swoimi występami wzbogacali liturgię, przygotowywali koncerty i popisy wokalne. Do najbardziej znanych postaci polonijnej sceny muzycznej w tym czasie należeli między innymi Antoni Małek, Andrzej Kwasigroch oraz solistki Róża Kwasichroch i Agnieszka Nering. Za sprawą powstających inicjatyw muzycznych parafialna publiczność mogła uczestniczyć w życiu kulturalnym oraz przyjemnie spędzić wolny czas. Jednocześnie, dzięki prezentowanemu repertuarowi, w którym było miejsce między innymi na popularne utwory polskie, a także pieśni o charakterze patriotycznym, oddziaływały one na propagowanie polskości oraz kształtowanie tożsamości słuchaczy.

Słowa kluczowe: Chicago; polskie parafie etniczne; życie kulturalne; muzyka; chóry; towarzystwa parafialne; Antoni Małek

THE PARISH AS A SPACE OF CULTURAL ACTIVITY FOR POLISH IMMIGRANTS
FROM THE MUSICAL LIFE OF CHICAGO'S POLISH COMMUNITY UP TO 1914

Summary

This article shows the forms of cultural activity of Polish immigrants, the space for the implementation of which remained in Polish parishes which were established and operating in large numbers in Chicago. It focuses on aspects related to the musical life of the local Polish community in the period from the organisation of the first Polish ethnic parish in the city – St Stanislaus Kostka Parish (1867) up to 1914. As communities were formed, various parish organisations and institutions of a socio-cultural nature were established. These included choirs and singing groups focusing on the dissemination of both religious and secular music. Their formation was often initiated by church organists. Performers in these groups enriched the liturgy with their performances, prepared concerts and vocal shows. The best-known figures of the Polish music scene at that time included Antoni Małek, Andrzej Kwasigroch and soloists Róża Kwasichroch and Agnieszka Nering. Through the emerging musical initiatives, the parish audience was able to participate in cultural life and enjoy their free time. At the same time, thanks to the repertoire presented, which included popular Polish songs as well as songs of a patriotic nature, they had an impact on promoting Polish national identity and shaping the identity of the listeners.

Keywords: Chicago; Polish ethnic parishes; cultural life; music; choirs; parish societies; Antoni Małek